



# Кыргызстан түштүгүндөгү кабарчылар үчүн колдонмо китеп

Бул колдонмо китеп журналисттерден журналисттер үчүн. Китепче кесипкөйлүк, чынчылдык жана көз карандысыз түрдө маалыматты алуу жана таратуунун этикасы жөнүндө. Колдонмо эл аралык Би-Би-Си жана Си-Эн-Эн сыяктуу абройлуу маалымат уюмдары менен бирдикте Кыргызстандын түштүгүндө иштеген кабарчылардан алынган пайдалуу кеңештер жана тажрыйбаларынан топтолду. Китепче чөнтөккө салып жүрүүгө эпчил бирок, колдоно келгенде журналисттин күндөлүк ишмердүүлүгүндө бардык негизги суроолорду камтый алгыдай көлөмдүү.

Биринчи жана экинчи бөлүмдө жакшы билдирүүнү даярдоонун жолдору менен андагы байкалбаган жаңылыштыктардын кайда экени, ошондой эле даярдалган кабарды калкка жеткирүүдөгү сапаттуулук, жеткирүү этикасы жана коопсуздук жолдору камтылган. Үчүнчү, төртүнчү бөлүм маалыматты ала турган булактар, башкача айтканда маек ала турган адамдар, басма сөз жыйындары ошондой эле интернет сыяктуу ресурстардан турат. Албетте журналистика бир эле мезгилде кабарчы үчүн да, аны менен пикир алышкандар үчүн да кооптуу болушу мүмкүн. Андыктан бул бөлүм кабарчы өзүнүн жеке жана даярдап жаткан билдирүүсүндөгүлөрдүн коопсуздугу үчүн кам көрүүсүнө багытталган. Башкача

айтканда, бөлүмдөгү маалыматтар “эреже” эмес, жалпыга тиешелүү кылдат кеңеш болуп саналат. Бүгүнкү маалымат айдыңында интернеттерин мааниси абдан чоң болгондуктан, алтынчы бөлүмдө интернет сайттарды иштетүүдөгү маанилүү өзгөчөлүктөр берилген.

Колдонмонун аягынан бейөкмөт уюмдар, Кыргызстандын түштүгүндөгү медиа топтор, эларалык маалымат булактары жана Би-Би-Синин орус тилиндеги журналистика академиясы сыяктуу пайдалуу веб-сайттарды таба аласыз. Ошондой эле эскертме жана телефон номуларды жазып алуу үчүн орун берилди.

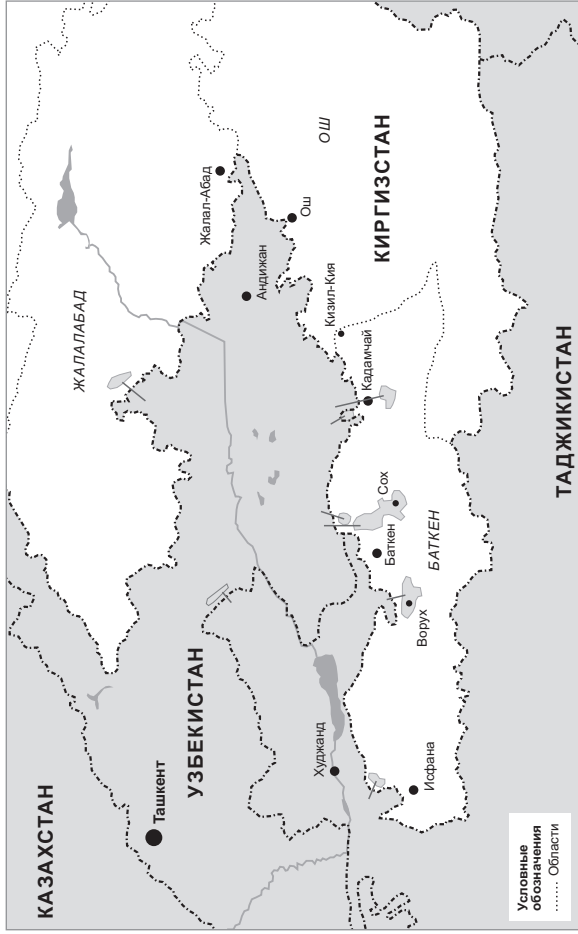
Бул колдонмо китепче Кыргызстандын түштүгүндөгү жарандык коомду колдоо максатында “Saferworld” уюму тарабынан даярдалып, аймактагы постконфликттик кырдаалды чагылдыруучулар үчүн жалпы ресурс болуп саналат. Колдонмону уюмдун [www.saferworld.org.uk](http://www.saferworld.org.uk) аттуу веб баракчасынан кыргыз, орус, өзбек жана англис тилинде окуй аласыздар. Ошондой эле китепче тууралуу ой пикириңиз болсо [communications@saferworld.org.uk](mailto:communications@saferworld.org.uk) дарегине жиберүүңүздөрдү өтүнөбүз.

Бул колдонмо китепчинин даярдалуусунда бизге көмөк көрсөткөн бардык адамдарга жана Улуу Британиянын Эларалык өнүгүү департаментине каржылык колдоо бергени үчүн терең ыраазычылык билдиребиз.

Июль, 2011

## Мазмуну

<b>1. Маалымат алуу</b>	<b>5</b>
Такталган кабарлар · Маалыматты табуу · Мыкты баяндаманы кантип жасаса болот? · Божолмолдор · Пресс сапарлар	
<b>2. Баяндап берүү</b>	<b>11</b>
Этикалык эрежелер · Чынчылдык · Көз бурмалоо · Тил	
<b>3. Баарлашуу</b>	<b>16</b>
Маек · Маектин түрлөрү · Басма сөз жыйындары · Эл пикирин сурамжылоо · Булактардын коопсуздугун камсыз кылуу	
<b>4. Башка булактар</b>	<b>23</b>
Одна бабушка сказала · Интернет	
<b>5. Өзүнө кам көрүү</b>	<b>25</b>
Демонстрациялар, нааразычылыктар жана башка тыштагы окуяларды чагылдыруу · Окуя болгон жерде · Көмөктөш – котормочу	
<b>6. Маалымат сайттары</b>	<b>29</b>
Маалымат сайтын түзүү · Окурман катмары · Жайылтуу · Көркөмдүгү · Навигация · Интернет стилинде текст жазуу	
<b>7. Булактар жана онлайн тренингдер</b>	<b>34</b>



Бул картанын максаты көрсөтүл-чагылдыруу гана. Чек аралар, аттар жана башка белгилер региондогу жалпы практикага шайкеш – SafeWorld бул презентациянын укуктук же саясий күчкө өз экендигине карата өз позициясы жок.

# 1. Маалымат алуу

## Такталган кабарлар

Такталган кабарлар бул – биринчи колдон алынган, көзкарандысыз, акылга сыярлык жана туура кабарлар. Алар ар дайым такталып, туура болуу менен бирге өзүнө абдан кызыктуу маалыматтарды камтыйт.

- Маалыматты дайыма ага түздөн-түз байланышы бар булактан гана алуу керек. Жакшы кабарчы иш ордунда отуруп албайт. Ал окуя болгон жер коопсуз жана барууга негиздүү болсо барат.
- Дыкат болуңуз.
- Ар дайым керектүү маалыматты жаза жүрүңүз.
- Адамдар эмне деп айтканын алгач текшерип, анын тактыгын башка булактар менен да салыштырыңыз.
- Ал чындыкты билеби деп ойлонуп көрүңүз. Көбүнчө адамдар көргөн-уккандарын апыртып да жиберет. Алардын айткандарынын кайсынысы чын, кайсынысы жалган экенин тактоого аракет кылыңыз.
- Айрыкча сандарга карата сак болуңуз, маселен демонстрацияга келген катышуучулардын саны сыяктуу маалыматтар.
- Оңтойсуз далилдерди жашырбаңыз.
- Билдирүүдө камтылган теманы ар тараптан толук билүү мүмкүн эмес. Эмнени билбей турганыңызды тактап алып, ал тууралуу коомчулукка эскертүүнү унутпаңыз.



**Пайдалуу кеңеш** Жеке пикир баарыбызда эле болот.

Көз караш жана пикириңизге кылдаттык менен мамиле кылыңыз. Сизге маалымат берген адамдын айткандарын эмне үчүн негиз кылып алганыңызды ойлонуңуз жана өзүңүздүн ишенимиңизге чакырык таштаңыз. Мен адилет боло алдымбы? Мен чынчыл боло алдымбы? – деген суроолорду ар дайым көңүлдөн чыгарбаш керек.

**Фактылар жана пикирлер.**

**Фактылар** – далилдерге таянган билдирүүлөр болуп саналат. “Ал киши наабайчы” деген маалыматты ошол кишинин өзүнөн барып сурап, андан кийин наабайкананы барып көрүү сыяктуу жана башка ушундай аракеттер менен такташ керек. Демейде пикирлер көз караштан келип чыгат. “Баардык наабайчылар жакшы адамдар” же болбосо ушул сыяктуу “тигил үй-бүлөө чындыгында байыраак”, – дегендей далилсиз билдирүүлөр. Сиздин кабарыңызда жазылган маалыматтардын кайсынысы факт, кайсынысы пикир экенин ачык көрсөтүү абдан маанилүү. Фактыга окшош пикирлерге таянуу – кооптуу. Маселен: “Жүзгө жакын согушчандар Афган чегарасынан өтүшү мүмкүн”, – деген сөз фактыны эмес пикирди билдирет.

**Маалыматты табуу**

Кээде окуя болуп жаткан жерде боло албай, экинчи ооздон алынган кабарларга таянууга туура келип калат.

- Мүмкүнчүлүк болсо, окуя тууралуу эки булакка таяныңыз. Мындай булактар интернет сайттардан алган көчүрмө маалыматтар эмес, сиз менен түздөн-түз баарлашкан адамдар болуусу керек.
- Бирөөнүн айткандарына жүзүнө карап эле ишене бербей, айрыкча расмийлер сыяктуу кишилердин өз кызыкчылыктары болот. Андыктан аларга ар дайым чакырык таштаңыз, суроолорду бериңиз.
- Белгилөө. Сиздин шилтеме кандай булактан алынганын белгилеңиз. (Бул боюнча китепчинин 3-бөлүмүндөгү “Булактардын коопсуздугун камсыз кылуу” темасын караңыз.)
- Эксперттерди пайдаланыңыз. Бирок анын жөн эле пикир билдирген адам эмес, анык эксперт экенин алгач тактап алыңыз. Сиз шилтеме жасабаган учурда дагы макалаңыздын терең жана мазмундуу болушу үчүн илим, медицина, аскердик маселелер жана башка тармактык темалар боюнча адистерден кеңеш алыңыз. Айрыкча тоо-кен өндүрүшү жаатындагы макалаларды ошол тармак боюнча адистешпей туруп жазуу татаал. Андыктан, маселен эгер сиз “Кумтөр” тууралуу жазгыңыз келсе, алгач ал тууралуу жалпы маалымат алыңыз.

**Пайдалуу кеңеш** Саясий чыңалуу же толкундоолор

учурунда өзгөчө кылдат болуңуз. Сиз айткан нерселер окуялардын нугун буруп жибериши ыктымал жана сиз бир тарапка ооп кетпегенге жооптуусуз. Колдон келишинче кылдат, бейтарап болуңуз. Эгер сиз шаардын аркы тарабында эмне болуп жатканын билбесеңиз билбейм деп эле айтыңыз.

## Мыкты баяндаманы кантип жасаса болот?

Жакшы кабарчы үчүн ар бир күндүн өзгөчөлүгү бар, анткени ар бир баяндаманы жасоонун өзүнө гана мүнөздүү жолу болот. Баяндамалардын пландарын топтой жүрүңүз. Алар тууралуу ой жүгүрткөнгө аракет кылыңыз.

- Жаңы нерселер. Балким жаштардын маселеси, же ооруканалар, же болбосо маданий көйгөйлөрдүн жаңы өңүттөрүн ойлонуп көрүңүз.
- Контекст. Биз эмнеге, ким, эмне, кайда, качан деген суроолордун жообун билүүбүз керек.
- Деталь. Майда деталдар чоң өзгөрүүлөрдүн баарын жаратат.
- Изденүү. Баяндаманы жасардан мурда колдон келишинче көбүрөөк маалымат табыңыз. Муну менен сиз кандай суроолорду берүү керек экенин билип, материалыңыздын өзөктүү жана максаттуу болушун камсыздай аласыз.
- Нюанс. Бир дагы макаланы ак, кара менен гана токуганга болбойт, ага айрым түстөрдү да берүү керек.
- Чынчылдык – сенсацияга алдырбоо.
- Тең салмактуулук. Көп кырдуу жана ар кыл өңүттөгү көз караштардын болуусу.

**Пайдалуу кеңеш** Сапаттуу журналистика тууралуу канчалык көп окусуңуз ошончолук пайдалуу. Жакшы окуучудан жакшы жазуучу да чыгат. Китепчинин 7-бөлүмүндө журналистика багытындагы абройлуу эларалык уюмдардын веб сайттарына шилтеме берилген.

## Божомолдор

Изилдөө – журналисттик кесиптин бир бөлүгү. Жалган жалаа боюнча укуктук нормалар айрыкча коррупция жана шылундук сыяктуу маселелерди иликтөө учурунда журналистке каршы колдонулуп калышы ыктымал. Андыктан божомолдоо – журналист үчүн татаал маселе.

- Божомолдоо ар дайым коомдун кызыкчылыгы үчүн жакшы максатты көздөшү керек. Алар кандайдыр бир саясий максатта же бирөөнүн кадыр-баркына шек келтирүү максатында колдонулбоого тийиш.
- Божомолдоону далил катары колдонбоңуз. Аларды божомол деп атаңыз.
- Эгер сиздин булактын коргоо үчүн олуттуу себеби болбосо божомолду айтып жаткан кишинин ысымын атасаңыз болот. Анонимдик божомолдорду колдонбоңуз. Айрыкча олуттуу маселелер боюнча анонимдүү булактардын божомолу колдонулбайт.
- Далилсиз божомолдорду жарыялабаңыз. Эгер бирөө сизге “Х мырза менин машинемди уурдап кетти”, – десе муну кабарлоо үчүн андан ишенимдүү далилди сураңыз.
- Сиздин баяндамаңызда айтылган божомол боюнча экинчи тарапка дагы пикирин билдирүүгө мүмкүнчүлүк беришиңиз керек. Эгер сиз экинчи тараптан маалымат ала албасаңыз, аларга жооп берүүгө мүмкүнчүлүк бергениңизди түшүндүрүңүз.
- Мыйзам бузбаңыз. Материалды жарыялоодон мурда укуктук кеңеш алыңыз. Укуктук кеңеш алуу багытында китептин 7-бөлүмүн караңыз.

**Пайдалуу кеңеш** Сиздин айткандарыңызды ар дайым тастыктап туруучу маалыматтарды дептерге ирээттүү жаза жүрүңүз.

## Пресс сапарлар

Жергиликтүү жана эларалык расмий өкүлдөр жана агенттиктер кээде пресс жолугушуулар жана сапарларды уюштуруп турушат. Көбүнчө алар өздөрү каалаган нерсени көрсөтүүнү көздөшөт, маселен имараттын расмий ачылышы. Мындай учурда ошол тема боюнча тереңирээк маалымат алуу кыйынга турушу ыктымал, андыктан андан пайдалуу кабар чыгаруу үчүн чоң аракет керек.

- Пресс сапарга чыгардан мурда теманы тереңирээк иликтеп алыңыз. Эмнени көрсөм жана уксам кызыктуу болот? Ким менен жолугушум керек?
- Сиздин өзүңүздүн баяндамаңызды жазып, сизге көрсөткөн нерселерге суроо койо алгыдай болушуңуз керек. Эгерде мындай эркиндик берилбесе анда чакыруудан баш тартыңыз.
- Эгер өзүңүздүн коопсуздукка коркунуч келбесе, анда сизге сунуштаган пикирлерден тышкаркы көз караштарды да угууга аракет кылыңыз.
- Күтүлбөгөн маектешүү мүмкүнчүлүктөрүн издеңиз.

**Пайдалуу кеңеш** Күнүгө көрүп жүргөн кесиптештериңиз менен сүйлөшүүгө же бекер сый тамакка убактыңызды коротпоңуз...

## 2. Баяндап берүү

### Этикалык эрежелер

Журналисттин милдети – ишенимдүүлүк жана чынчылдык менен баяндап берүү. Ошол кызмат башкача максатты көздөбөш керек. Чындыкты айтуу этикалык эрежелерди талап кылат. Эгерде сиздин гезиттин, теле-радио станциянын же веб-сайттын этикалык эрежелери кабыл алына элек болсо, анда балким өзүңүзгө ошол эрежелерди чыгарууга убакыт жеткендир.

- Баяндаманын бардык өңүттөрүн адилеттүү чагылдырыңыз.
- Окуяларга таасир этүүгө же бирөөлөрдүн кызыкчылыгын жөлөмөлөөгө аракет кылбаңыз.
- Сиздин коңшуңуз, же досуңуз болгону үчүн эле бирөөлөргө ишенип калбаңыз...
- Факты менен пикирди туура айырмалай билиңиз.
- Баяндамаңызды биринчи булактан жана так фактыларга таянып даярдоого аракет кылыңыз.



**Пайдалуу кеңеш**

Сиз колдонуучу сүрөт, музыка жана башка материалдарга абдан кылдат ой жүгүртүңүз. Сүрөттөр жана үндөр материалга ар түрдүү түс бере алат. Кайгылуу музыканын же ыйлап турган баланын сүрөтүнүн таасирин ойлонуңуз. Улуттук гимн же согуштук ырлар тууралуу эмне деп ойлойсуз? Сүрөттөр менен үндөр да адилеттүү жана тең салмактуу болуусу керек. Алар окуянын бир тарабын гана көрсөтпөй же бузулуп, редакцияланбоосу зарыл. Журналист мындай материалдардын таасири үчүн жоопкер.

**Чынчылдык**

Жалган кабардын журналистикада орду жок. Алар сиздин жеке кадыр-баркыңызды эле түшүрбөстөн, коомчулукту чыр-чатакка түртүү коркунучун да алып келет.

- Сенсация жана чыр-чатакка ыктаган кабарлар таштанды кутуга ыргытылышы керек.
- Жалган жалаадан оолак болуңуз. Жалган жалаа бирөөнүн кадыр-баркын түшүрө турган туура эмес билдирүүлөрдү басуу же эфирге чыгаруу болуп эсептелет.
- Кимдир бирөөнүн эле айтканына ишенбей, чындыкты кеңири масштабда караңыз. Эгерде кимдир бирөө айткан сөзүн бышыктай албаса, андай нерселер сиздин материалыңызга киргизилбеши керек.
- Плагиат. Эч качан бирөөнүн макалаларын көчүрүп кайра жарыялабаңыз. Интернеттен же башка жактардан алынган клиптер жана шилтемелер сыяктуу автордугу тастыкталбаган маалыматты баяндамаңызда колдонбоңуз.

**Пайдалуу кеңеш**

«Фактыларга» дыкаттык менен караңыз. Көбүнчө адамдар гезитте жарыяланган макалаларга факты катары таянышат, бирок андай эмес. Фактылар биринчи колдон алынышы зарыл.



## Көз бурмалоо

Маалыматты алдоо жолу менен алууга болбойт.

- Эч качан жаздырып алуудан сырткары берилген материалды колдонбоңуз.
- Эч качан маектешип жаткан адамыңыз менен анын ачык уруксатысыз телефон баарлашууңузду жаздырбаңыз.
- Эч качан жаздырып алынган баарлашуунун үзүндүлөрүн маектештин уруксаты жок колдонбоңуз.
- Эч качан автору белгиленбеген сүрөттөрдү же видео материалдарды колдонбоңуз.
- Жеке менчик материалдарды колдонбоңуз, маселен жаздырылган телефондук дил каттарды.

**Пайдалуу кеңеш** Алдоо жолу коркунучтуу дагы, жалган дагы болуп эсептелет. Сиздин кабарларыңызда эч бир деңгээлде алдоого жол берилбеш керек.

**Пайдалуу кеңеш** Эгерде сиз кесиптештериңиз жана досторуңуздан кол жуугуңуз келбесе алардын идеяларын уурдабаңыз...

## Тил

Маалыматты баяндоодо колдонулган сөздөр жана үн тонубуз өзгөчө мааниге ээ. Ага жараша коомдук талкуунун дагы тону өзгөрөт.

- Расистик же адамды кемсинткен сөздөрдүн журналистикада орду жок.
- “Террорчу”, “ваххабист”, “фундаменталист”, “наркоман”, “биздин бир туугандар” дегендей бир өңчөй терминдерден оолак болуңуз. Бул аябай көндүмгө айланып калган жадатма сөздөр. Анын ордуна сөз болуп жаткан адамдардын эмне иш кылгандыгын жана кимдер экендигин айтып бериңиз.
- Этностук аныктаманы зарыл болгон учурда гана көрсөтүңүз.
- Материалыңызды кеминде эки тилде берүүгө аракет кылыңыз. Ошондо гана эч бир тарап өгөйлөнбөйт. Телематериалдар же интернеттеги клиптер үчүн субтитрди ойлонуштуруңуз. Интернеттен субтитрлүү материалдарды изилдеңиз.

**Пайдалуу кеңеш** Кыргызстандын түштүгүндөгү көп тилдүү жана көп маданияттуу мурасты сыйлаңыз. Сүрөт, музыка, видео клип жана башка материалдарды берүүдө бир тилдеги эле топ менен чектелип калбаңыз. Кеңири ойлонуңуз. Жалпы маданий байлыктар баарына текши жетиши керек.

## 3. Баарлашуу

### Маек

Өкмөттөгү министрден алынабы, же тамы өрттөнгөн үй-бүлөдөн алынабы, жакшы маек жакшы баяндаманын өзөгүн түзөт. Анда эмнени ачкыбыз келгенин ойлонушубуз керек.

- Иликтөөгө колдон келишинче алдын ала даярданыңыз.
- Активдүүлүк. Кимдир бирөө менен маектешүү үчүн телефондон сүйлөшкөнгө караганда, үйүнө же офисине барып баарлашуу ал адам жөнүндө тереңирээк билүүгө мүмкүнчүлүк берет.
- Эгерде маектешүү кооптондурууну пайда кылса, маектешиңиз менен коопсуз жерден жолугушуңуз.
- Эгер маектешиңизден күмөн санасаңыз анда редакторуңузга каякка баратканыңызды айтып, жаныңызга бирөөнү ээрчитип алыңыз.
- Талаштуу маекке киришкениңизде айдоочуңуз имараттын сыртында күтпөсүн. Аны кетирип жибериңиз, баарлашуу аяктаганда чакырып аласыз.
- Суроолоруңуз белен болсун, бирок аларды өзгөртүүгө да даяр туруңуз.
- Маектешиңизди кунт коюп угуңуз.
- Маектешиңизге таасир кылууга ашыкпаңыз. Анын сөзүнө өз оюңузду таңуулоо туура эмес.

**Пайдалуу кеңеш** Кабарчы кабарга үстөмдүк кылбаш керек. Телекамерага айтылган сөздөр кылдат жана пайдалуу болуусу зарыл.

*Теле-камерага айтылган сөздөр видео материалда кабарчынын көрүүчүлөргө түздөн-түз кайрылган бөлүмү болуп саналат. Аны материалыңыздагы курал ордунда эмес, ошол окуяны жеринде барып түшүнүп келген адам катары терең баяндоо үчүн колдонуңуз.*

## Маектин түрлөрү

Маектин сапаты маектешкен адамга да байланыштуу болот. Биз көпчүлүк учурда расмийлерге ашыкча сөз беребиз. Бирок жөнөкөй адамдарга бир нече гана секунд бөлүнүп калат.

- Расмий киши же аял – мамлекеттик ишмер, андыктан аларга ар дайым суроо салынып, чакырык ташталышы керек. Ошол эле катарга эларалык уюмдар да кирет. Сиз аларга материалыңыз аркылуу өздөрүнүн кызыкчылыгын илгерилетип алууга мүмкүнчүлүк бербейсиз.
- Эксперт. Теманы жалпак тил менен түшүндүрүү үчүн экспертти сөзгө тартыңыз.
- Жөнөкөй киши. Алардын сөзүн уга электе эле окуяны өзүңүздүн дагы билериңизди байкатпаңыз. Сабырдуу болуңуз, сезимталдык көрсөтүңүз. Жөнөкөй адамдар оор учурларды баштан өткөргөн болушу ыктымал. Андыктан алар бирөөнүн көңүл борборунда болуп, суроолоруна жооп берүүгө чамасы жетпей калышы мүмкүн. Аларга ыңгайлуу шарт түзүңүз. Ошондой эле алардын ашыкча көңүл буруудан тажап калган абалы болот. Мындай учурда башка маектешти издегениңиз дурус.

### Пайдалуу кеңеш

Өзүңүздүн турпатыңызга, тилиңизге жана мимикаларыңызга этият болуңуз. Чоң микрофонду адамдардын жүзүнө такабаңыз! Жабдуулар кишилерди алаксытып, оңтойсуз кылат.

## Басма сөз жыйындары

Басма сөз жыйындары да маек алууга кирет. Ошондой эле алар расмий жана донор уюмдарга таандык кызматчыларга суроо берүүгө түзүлгөн мыкты мүмкүнчүлүк.

- Микрофонго жакын отуруп, уюштуруучуга өзүңүздү тааныштырыңыз.
- Ар дайым суроо бериңиз.
- Ар дайым көңүлүңүздө эки сурооңуз болсун, эгерде сиз бергиңиз келген суроону башка бирөө берсе, көңүлдөгүңү колдоносуз...
- Жаңылык жарата турган суроолорду бериңиз...
- Суроо бергенден кийин отуруп албаңыз, анткени сизге берилип жаткан жоопко жараша тактоо киргизип алуу мүмкүнчүлүгү бар.
- Сиз даярдаган кабар ошол жыйында айтылган маалыматтын эң кызыктуу өңүтүн чагылдырышы керек. Эч качан материалыңызды “Бүгүнкү басма сөз жайынында”, – деп баштабаңыз.
- Эч качан жана эч качан жыйынды баштан-аяк чагылдырбаңыз. Андан өткөн тажатма кабар болбойт.

### Пайдалуу кеңеш

Катышуучулар менен жыйындан кийин дагы баарлашуу жакшы маекке өбөлгө түзөт.

### Пайдалуу кеңеш

Визиттик карточкаларыңызды ала барыңыз. Басма сөз жыйындарында байланыш түзүп алууга чоң мүмкүнчүлүк бар.

## Эл пикирин сурамжылоо

Элдин пикирин сурамжылоо материалды жандандырат. Ал коомдук пикирди билдирүүнүн күчтүү ыкмасы.

- Калктын ар кыл катмарын, жаштарды, карыларды, аялдарды, эркектерди, өзбектерди, кыргыздарды жана башка бардыгын сурамжылаңыз.
- Сурамжылангандар тууралуу маалыматты жазып алыңыз, анкени бул маалымат элдин кесиби, жашы жана башка өзгөчөлүктөрүн белгилөөгө жардам берет.
- Суроолоруңузду жообу “ооба” же “жок” дегенге багытталбай, жооп берүүгө ачык болсун. “Жаңы мектеп тууралуу эмне деп ойлойсуз?” – деген суроо “Жаңы мектеп ачуу жакшы идеябы?” – дегенге караганда кызыктуу жоопторду алууга негиз болуп бере алат.
- Өзүңүздүн пикириңизди таңуулабаңыз. Элди сурамжылоону, маселен саясатчыны макташ үчүн эч качан колдонбоңуз.
- Жооптор кызыксыз болсо, суроону өзгөртүңүз.

### Пайдалуу кеңеш

Берилген суроолорду материалыңыз даяр болгондон кийин алып салыңыз. Бир эле суроонун улам-улам эле бериле беришин эч ким көрүүнү, угууну же окууну каалабайт.

## Булактардын коопсуздугун камсыз кылуу

Кээде сурамжыланган адамдар журналист кеткенден кийин ар кандай кыйынчылыктарга учурайт. Милиция же коопсуздук кызматкерлери алардын тынчын алып, телефонун тыңшап жана туугандарын суракка алышы ыктымал. Ал кишилердин коопсуздугун колдон келишинче камсыз кылуу сизге байланыштуу. Саясатчылар же расмийлерге караганда бул маселе жөнөкөй кишилерге көбүрөөк тийиштүү.

- Маектешкен адамга өзүңүздүн ким экениңизди, кайсы ЖМКдан келгениңизди, кандай материал даярдап жатканыңызды жана аны кимдер окуп көрөрүн билдириңиз.
- Алардын айткандарын материалыңызда туура жана кылдаттык менен колдонуңуз.
- Эч качан кимдир сүйлөгөндү каалабаган адамды мажбурлабаңыз.
- Эч качан купуя маалыматтын бетин ачпаңыз. Эгерде кимдир бирөө сизге ал тууралуу кысым көрсөтсө редакторуңузга жана башка тийиштүү өкүлдөргө кабарлаңыз. Мисалы эгер сиз эларалык кабар агенттигинде иштесеңиз ошол өлкөнүн элчилиги менен байланышыңыз.
- Маектештин уруксатысыз анын байланыш маалыматтарын башка журналисттерге бербейиз.
- Эгер кишинин коопсуздугу үчүн керек болсо аттарды өзгөртүңүз. Мындай өзгөртүү жөнүндө материалыңызда белгиңиз.
- Видеога тартканда андай кишини жарыктын далдасы менен тартыңыз же болбосо беткап ыкмаларын колдонуңуз.



**Пайдалуу кеңеш**

Кээде адамдар байоолуктан эрдемсинет. Журналист андайды алдын алыш керек. Аларды шашмалыкка алдыртпаңыз. Эгер алар опурталдуу абалга түшүп каларын байкасаңыз анда маекти колдонбоңуз.

## 4. Башка булактар

### Одна бабушка сказала

Ушак-айың ар дайым боло келген. Азыркы күндөрү уюлдук телефондун өнүгүшү менен ушак-айыңдар мурда болуп көрбөгөндөй тездик менен тарайт. Андыктан журналисттер дайыма андан сак болушу керек.

- Маалыматты кайра, кайра текшериңиз. “Анын эжеси айтты”, “Теледен көрсөтүштү”, “Расмийлерден угушума караганда” деген сыяктуулардын бирөөсү да биринчи ооздон алынган маалымат эмес.
- Изден тайбаңыз. Айтылган сөздүн тамырын издесеңиз, балким ал жөн гана куру сөз болуп чыгышы ыктымал. “Мен доктурдун өлтүрүлгөнү тууралуу далилдери менен билем. Кантип? Кошунам айтып берди. Ал кайдан билет экен? Анын эжеси ооруканада иштетчү...” сыяктуу аңыздардан алыс болуңуз.
- Коркунучтуу окуялар жөнүндө сөздөргө так далилдер болмоюнча айрыкча дыкат болуңуз. Чын-төгүнүн жогорку деңгээлде текшербей туруп, ар кыл айыптоолорду эч качан жарыялабаңыз.
- Уу-дуу кептерди таратпаңыз. Акимиятта жанкечти бомбачы жарылды деген уу-дуу кеп жөн гана газдын чыгуусу болуп калышы ыктымал. Тактаңыз.

**Пайдалуу кеңеш**

Өзүңүзгө дайыма суроо салыңыз. Эмнеге ал мага муну айтты? Ал кантип билди? Ошол мезгилде алар кайда болушкан? – деп ойлонуңуз.

## Интернет

Интернет журналисттер үчүн чексиз булак бирок, анын тескери жактары да бар. Ал журналисттеги жалкоолукту ансайын көбөйтүп, ушак-айыңды андан да тез таратат.

- Интернеттеги плагиат да плагиаттыкка жатат.
- Чындык жана тактыктын эрежелерин башка булактар үчүн колдонгондой эле интернетте дагы колдонуңуз.
- You Tube жана башка көп колдоонуудагы сайттардан алынган материалдарды кылдаттык менен текшерипиз. Тактоо үчүн материалдын датасын жана андагы таанымал жерлерди аныктоого аракет кылыңыз.
- Материалды иргениз. You Tube жана башка сайттар ушак, аңыз жана бирөөнүн кадыр-баркына шек келтирген сөздөрдү адамдарга каалашынча жарыялоого мүмкүнчүлүк берет. Алардын ичинде маалыматты камтыган же кызыктуу материалдар аз кездешет. Өзүн сыйлаган веб сайттар материалды тандайт жана текшерет.

### Пайдалуу кеңеш

Эгерде материалыңызга башка веб сайттардын шилтемесин кошсоңуз, чынчыл жана ишенимдүүлөрүн гана тандап алыңыз. Сиздин берген шилтемеңиз же линкиңиз кайсы бир деңгээлде сиз иштеген уюмдун салмагын көрсөтөт.

## 5. Өзүнө кам көрүү

### Демонстрациялар, нааразычылыктар жана башка тыштагы окуяларды чагылдыруу

- Ири демонстрация болуп жатканы тууралуу угуп калдыңыз дейли, анын чын бышыгын биринчи ооздон алынган маалыматтар менен тактаңыз. Же балким шайлоо өнөктүгүнө нааразычылык чыкты дейли. Окуя болгон жерге барууну кааласаңыз жеке коопсуздукту унутпаңыз. Ал жакка барардан мурда:
- Коркунучтар тууралуу колдон келишинче көбүрөөк билиңиз. Окуя болуп жаткан жерден тез арада чыгып кетүүнүн жолун билесизби? Чыгып кеткенден кийин караңгыга калбай канча мезгилде үйүңүзгө келип каларыңызды эсептеңиз.
- Телефон жана башка техникалык жабдууларыңыздын батареялары ар дайым толтурулган жана колдонууга даяр болсун.
- Редакторуңузду кайда ким менен кеткениңиз тууралуу кабары болууга тийиш.
- Телефон аркылуу кабарлашуунун убактысын алдын ала болжолдоп алыңыз. Ошондой эле редакторуңуз менен байланыш болбой калса ал кандай кылыш керектигин такташыңыз.
- Сапарга өнөктөш менен чыгууну унутпаңыз.



- Эгерде машине айдасаңыз бензин багын толтуруп алыңыз. БУУ сыяктуу эларалык уюмдардын белгиси чапталган машинелер менен сапарга чыгардан мурда жакшылап ойлонуңуз. Мындай унаалар сиздин коопсуздукка кепил боло алганы менен ошол эле учурда сиз бутага айланып, коркунучта калышыңыз ыктымал.

### Пайдалуу кеңеш

Көптөгөн журналисттер кесиптештеринен тийиштүү жардам ала албай, алардын көз алдында жол кырсыктарынан каза тапкан учурлар болгон. Сиз иштеген уюм биринчи тез жардамга керектүү болгон атайын кутуча менен камсыз кылууга тийиш. Кыйынсынбаңыз. Мындай сапаттын зарылчылыгы жок.

## Окуя болгон жерде

Жеке коопсуздукту колуңуздан келишинче алдын алыңыз:

- Көзөмөл-өткөрүүчү жайларда ылдамдыкты азайтыңыз. Документтер жана башка кагаздарды көрсөтүүнү талап кылганда кызматкерлер менен болушунча сылык сүйлөшүңүз. Эгерде коопсуздук кызматкерлери унааңызды текшергиси келсе, алар текшерип жатканда артында күтүп туруңуз.
- Унааны окуя болуп жаткан жерге жакын, чыгып кетүүгө ыңгайлуу коюңуз. Эгерде тез чыгып кетүү керек болсо кайрылып, бурулуп отурбагандай болуңуз.
- Эгерде айдоочуңуз болсо, “чай ичкени” кетип калбай, кандай жагдай болбосун сизди күтүп туруусу керек.
- Көпчүлүктүн четинде жүрүңүз, жолуңуз бөгөлүп калбасын.
- Микрофон, камера сыяктуу техникалык жабдууларды көтөрүп жүрсөңүз “Пресса” деген жазуусу бар чыптама кийиңиз. Тайсалдап турган аскер кийимдериңиздин ичинен тултуйган жабдууларды курал-жарак деп ойлоп алышы мүмкүн. (Бирок чыптама кийүүнү кырдаалга жараша кылдат ойлонуңуз. “Пресса” деген жазуу бирөөлөрдүн бутасы да болуп калат).
- Чөнтөк телефонуңузду “титиреген” кызматка коюңуз, анткени ал чалып жатканда уга албай калышыңыз мүмкүн.
- Өнөктөшүңүз менен ар дайым чогуу иштеңиз. Репортаж алып жатканда опурталдуу учурлар болсо, ал байкоо салып, жаныңызда турсун.
- Ажырабаңыз. Эгерде эл улам көп топтолуп, тыгын болуп бара жатса, бир колуңуз менен өнөктөшүңүздү кармап, же куруңузду байлап алыңыз.
- Эгер ажырашып кеткен болсоңуз жолугушчу жерди мурдатан макулдашып алыңыз, мындай жер машинаңыздин жаны болушу да мүмкүн.

## Көмөктөш – котормочу

Окуянын масштабы көлөмдүү болсо чет элдик кабар агенттиктеринин өкүлдөрү да келип, сизден көмөкчү – котормочу болуп берүүңүздү суранып калышы мүмкүн. Мындай сунуш эларалык журналистика менен таанышууга, кабар даярдоодо эларалык тажрыйба алууга жана байланыш курууга жакшы шарт түзөт. Бирок ошондой эле коопсуздугуңуз үчүн да опурталдуу болот. Кырдаал тууралуу эч нерсе билбеген чет элдик журналист сизге опурталдуу жана кооптуу талаптарды коюшу мүмкүн.

- Көмөкчү-котормочу боло турган чет элдик кабарчы менен күн тартибиңиз, милдеттериңиз, телефон акысы, машине, такси, тамак-аш, жашай турган жер жана башка ушул сыяктуу пункттарды камтыган жазуу түрүндө келишим түзүп алыңыз. Шарттарды башынан макулдашып алган, кийин талашып тартышкандан миң артык.
- Алдыда эмне күтүп турганын экөөңөр тең билишиңер керек.
- Бир эле мезгилде ийкемдүү бирок, чечкиндүү болуңуз. Эгер сиз кайсы бир айылга кечкисин баруу кооптуу деп ойлосоңуз анда барбаңыз.
- Чет элдик журналист кооптуу жагдайлардын баарын биле албайт.
- Чет элдик журналисттерди өздөрү кириптер боло турган коркунучтар жөнүндө эскертиңиз. Бирок ошону менен бирге алардын материалы башкалардын дагы коопсуздугуна шек келтириши мүмкүн экенин айтыңыз. Алар сиз жана анын маектештери кандай коркунучка дуушар болушу мүмкүн экенин билбей калышы ыктымал.
- Өзүңүздүн материалыңыз үчүн дагы сүрөт тартып, же маалымат алуу мүмкүнчүлүгүн колдон чыгарбаңыз. Бул жагдайды кийин талаш жаратпоо үчүн келишимде такташып алыңыз.

## 6. Маалымат сайттары

### Маалымат сайты түзүү

Бүгүнкү күндө адамдардын көбү маалыматты же кабарларды интернеттен алууга көбүрөөк ыктагандыктан, жогорку сапаттагы жаңылык интернет сайтты түзүп өз аудиторияңызга кабар жеткирүү абдан маанилүү. Мындай интернет сайттын абдан жогорку сапатта жана кишилерге жеткиликтүү болушун камсыздоо зарыл.

- Веб сайт түзүү үчүн төмөндөгүдөй нерселер керек:
- Маалымат веб сайтынын домендик аты ачык жана түшүнүктүү болушу керек, мисалы: **KyrgyzstanNews.org** деген веб сайттын аталышы **KN.org** дегенге караганда ачык жана так.
- Маалыматтарыңызды жайгаштыруучу сервердин болуусу.
- Сиздин сайтты өнүктүрүүчү контент менеджмент системасынын болуусу шарт.

**Пайдалуу кеңеш** Эгерде маалыматтык веб сайт ачууда акча каражатыңыз чектелүү болсо, <http://wordpress.org> сыяктуу акысыз контент менеджмент системасын колдонсоңуз болот.



## Окурман катмары

Ача турган веб сайтыңыздын дизайнын жасап, мазмундук контекстин даярдоодон мурда өзүңүздөн кандай аудиторияга багытталып жана сиздин веб сайтыңыздан окурман эмне алары тууралуу төмөндөгүдөй суроолорду сураңыз:

- Эмнеге жеткиңиз келет? Эмнеге?
- Сиздин аудитория кандай маалыматты талап кылат?
- Сиздин веб сайтка кирип чыккандан кийин окурман өзүнө кандай натыйжа чыгара алат? (кайрымдуулук/кампания/үйрөнүү)

### Пайдалуу кеңеш

Пайдалуу кеңеш. Сайтыңызга кирген окурман катмарын [www.google.com/analytics](http://www.google.com/analytics) кызматынын жардамы менен талдап алууга мүмкүн.

## Жайылтуу

Мына сиз өзүңүздүн веб сайтыңызды ачтыңыз дейли, эми андагы жаңылыктарды жана сайттын өзүн окурмандарга кантип жайылтасыз?

- Кишилерге веб сайтыңыз тууралуу отчеттор жана электрондук каттар аркылуу кайрылыңыз.
- Сиздин уюмуңуз издөө системаларында жогорку деңгээлде турарын камсыздаңыз.
- Өзүңүздүн чөйрөңүзгө “Фейсбук” аркылуу жайылтыңыз.
- Өнөктөштөрүңүздөн өз сайттарында сиздин сайтка да шилтеме кылуусун өтүнүзүз.
- Сайтыңызга окурмандарды RSS колдоо (Rich Site Summary – сайттын кеңири мазмуну) жана электрондук каттар аркылуу чакырыңыз.

### Пайдалуу кеңеш

Айрым өлкөлөрдө жаңы ачылган коммерциялык эмес сайттарды жайылтуу үчүн Google атайын акысыз жарнама мүмкүнчүлүгүн берет. Кеңири маалымат үчүн [www.google.ru/grants](http://www.google.ru/grants) сайтын караңыз.

## Көркөмдүүлүгү

Кадимки эле гезиттердей сайттын визуалдык элементтери көңүл бурдуруу үчүн чоң мааниге ээ. Ошол эле учурда сиз айтайын деген ойду таамай жеткиргидей болушу керек

- Окурмандын көңүлүн тартуу үчүн жакшы жана таасирлүү сүрөттөрдү пайдаланыңыз. Бирок эмнени сүрөтүн, эмне себептен колдонгонуңуз жөнүндө ойлонуңуз (бул багытта 2-бөлүмдөгү “Этикалык эрежелер” темасын караңыз).
- Сайтыңызды жөнөкөй кылыңыз.

**Пайдалуу кеңеш** Шыктануу жана сайтыңызга керектүү маалыматтардын тизмесин табуу үчүн башка сайттарга дагы көз чаптыра жүрүңүз.

## Навигация

Сиздин окурмандарыңыз керектүү маалыматты кайдан табууну билгиси келет. Андыктан сиз:

- Сайттын ичиндеги материалдарды издөө жана табуу оңой болуусун.
- Сиздин сайттын аудиториясы сиздин сайттан эмнени тапкысы келгенин билиңиз жана ошого жараша структурасын түзүңүз.
- Сайттагы бөлүмдөрдү өтө көбөйтүп жибербей, түшүнүктүү жана жөнөкөй түзүңүз.

**Пайдалуу кеңеш** 3 жолу басуу эрежесин сактаңыз. Окурман сайттан керек болгон маалыматты 3 жолу гана энтерди басып таап алгыдай ыңгайлуу жайгаштырыңыз.

## Интернет стилинде текст жазуу

Жогорку сапаттагы кабар гезит болобу, же интернет болобу жогорку сапаттагы текстке жараша болот. Жакшы текст төмөндөгүдөй мүнөздө жазылышы керек:

- Кыска подтемаларды ирээттүү бөлүштүрүү.
- Чечүүчү сөздөр жана урунттуу учурлар баса белгиленгенин ачык көрсөтүү.
- Жөнөкөй тил менен жазылат.
- Мүмкүн болушунча окурманга “сиз” жана “биз” деп тикелей кайрылыңыз.
- Пайдалуу, адамкерчиликтүү жана сылык тил.

**Пайдалуу кеңеш** Кандай тилди колдонууну ойлонуп көрүңүз. Интернет сайттарда англис тилин колдонуу боюнча кеңештерди [www.plainenglish.co.uk](http://www.plainenglish.co.uk) сайтынан караңыз.

## 7. Булактар жана онлайн тренингдер

Бул колдонмо китеп журналисттин бардык керектөөсүн камтый албайт. Жакшы кабар жазуу жана этикалык эрежелерди сактоо боюнча дагы көптөгөн маалымат булактар бар. Төмөндө алардын айрымдарын таба аласыз.

### Кыргызстандагы бейөкмөт уюмдар жана медиа бирикмелер

**Медиа Полис Институту** – көз карандысыз, коммерциялык эмес, Кыргызстандагы эркин маалыматтык айдыңды өнүктүрүүгө багытталган уюм.

Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары, Тыныстанов көчөсү  
189/1, 4-батир, 720044  
Телефон: +996 312 908360, 908361  
www.media.kg · mpi@media.kg

**Ош Медиа Ресурстук борбору** (Жалалабад ж.б. аймактарда да бөлүмдөрү бар).

Кыргыз Республикасы, Ош шаары, Курманжан Датка көчөсү  
271  
Телефон: +996 3222 20858 · Факс: +996 3222 55259  
www.oshmedia.kg · omrc@mail.ru, omrc@netmail.kg

**Эларалык толеранттуулук үчүн коомдук фонду (FTI)** – Борбор Азияда конфликттердин алдын алуу, тынчтыкты жана адилеттүүлүктү орнотуу багытындагы мамлекеттик эмес уюм.

Телефон: +996 312 644360  
www.fti.org.kg · fti@fti.kg

**“Адам укутары боюнча Эдвокаси Борбору”** – мамлекеттик эмес уюмдардын ассоциациясы, соттук иштердин мониторингин жүргүзүп, адам укутары багытында тренинг жана семинараларды өткөрөт, о.э. “Мыйзам бюллетени” аттуу басылмасы бар. Укуктук кеңешке муктаждыңыз болсо бул уюм менен төмөндөгү даректен байланышса болот:

Ош шаары, Ленин көчөсү 273, 723500  
Тел./Факс: +996 3222 20130, 49601, 28070  
www.advocacy.kg · advocacy.kg@gmail.com

**Справедливость** – адам укутарын коргоого багытталган, Жалалабадда жайгашкан белгилүү уюм. Кыйноо, ала качуу жана башка зордук-зомбулуктар боюнча мониторинг жүргүзөт.

Телефон: +996 3722 21718

**Борбор Азиядагы Азаттык үнү** – Борбор Азиядагы адам укуктары боюнча маалыматтык жана аналитикалык уюм.

Бишкек, Абдрахманов көчөсү 204, 720040  
Телефон: +996 773 433465, 433501 · Факс: +996 312 620830  
www.vof.kg · golossvobody@gmail.com  
Веб-блог: golossvobody.kloop.kg

**Кыргызстан адам укуктары боюнча комитети**

Телефон: +996 312 66 25 15  
www.kchr.org · kchr@kchr.org

**Адам укутары жана мыйзам үстөмдүгү боюнча Кыргызстан бюросу**

Телефон: +996 312 211874  
rights@elcat.kg

**«Атуулдар коррупцияга каршы» укук коргоо борбору**

Бишкек телефону: +996 312 314 238 · Ош: +996 3222 23909  
www.anticorruption.kg

**«Кылым шамы» укук коргоо борбору**

Бишкек телефону: +996 312 351 851 · Ош: +996 3222 21822  
www.ksh.kg · ofksh@ksh.kg

**“Адилет” укуктук клиникасы**

Телефон: +996 312 653513  
[www.adilet.kg](http://www.adilet.kg) · [legal@elcat.kg](mailto:legal@elcat.kg)

**Kloop.kg** – Ош ж.б. шаарлардагы жаштардын жана баяндамачылардын блогдору, жаңылыктары камтылган сайт.

Бишкек, Манас көчөсү 40, 326-бөлмө.  
 Телефон: +996 312 613  
[www.kloop.kg](mailto:www.kloop.kg) · [office@kloop.kg](mailto:office@kloop.kg)

**Эларалык маалымат булактар жана басылмалар**

**Экстремалдуу кырдаалдагы журналистика борбору** – мурдагы Советтер Союзундагы журналисттерге багытталган кеңеш берүүчү, трэнингдерди өткөрүүчү жана жаңы идеяларды камтуучу уюм. Марк Григориян жана башка белгилүү журналисттердин китептери, материалдары бар.

Россия Федерациясы, Москва шаары, Зубовский бульвары 4, 102.  
 Тел.: +7 495 637 7626 3550 · Факс: +7 495 637 7626  
[www.cjes.ru](http://www.cjes.ru)

**IWPR** – Согуш жана тынчтыкты чагылдыруу институтунун эларалык кабар жана трэнинг мүмкүнчүлүктөрү.

[www.iwpr.net/ru](http://www.iwpr.net/ru)

**Front Line** – Коопсуздук, коргонуу ошондой эле санариптик коопсуздук боюнча маалымат булактары.

[www.frontlinedefenders.org/about/frontline](http://www.frontlinedefenders.org/about/frontline)

**Чегарасыз кабарчылар уюму** – согуш болуп жаткан жана конфликттик аймактарда иштеген журналисттердин материалдары жана кеңештер.

[www.rsf.org](http://www.rsf.org)

**IMPACS/Эларалык масс-медианы колдоо**

*Конфликттик кырдаалда талылуу журналистиканын колдонмо китеби*

[www.i-m-s.dk/files/publications/IMS\\_CSJ\\_Handbook.pdf](http://www.i-m-s.dk/files/publications/IMS_CSJ_Handbook.pdf)

**Saferworld**

*Курал-жарак жана жеңил куралдануу боюнча журналисттерге кыскача көрсөтмө. Журналисттер үчүн ресурсттук пакет.*

[www.saferworld.org.uk/smartweb/resources/view-resource/50](http://www.saferworld.org.uk/smartweb/resources/view-resource/50)

*Конфликттик кырдаалдарда өнүктүрүү, гуманитардык жардамдар жана тынчтыкты орнотуу аракеттери. Ресурстук пакет.*

[www.saferworld.org.uk/smartweb/resources/view-resource/148](http://www.saferworld.org.uk/smartweb/resources/view-resource/148)

**Журналисттерди коргоо комитети**

Коркунучтуу абалдарда репортаж берүү боюнча көрсөтмөлөр

[www.cpj.org/reports/2003/10/safety29oct03na.php](http://www.cpj.org/reports/2003/10/safety29oct03na.php)

**ЖМК укугун коргоо борбору**

[www.mmdc.ru](http://www.mmdc.ru)

**Журналисттердин эларалык федерациясы**

[www.ifj.org](http://www.ifj.org)

**Би-Би-Си академиясынын орусча жана англисче журналистика мекбети** – журналисттик этикадан баштап HD камераларга чейинки кеңир масштабдагы темаларды камтыган онлайн сабактар жана кеңештер.

[www.bbc.co.uk/journalism/intl/russian](http://www.bbc.co.uk/journalism/intl/russian)

**Ачык коомдогу документалдык фотосүрөт боюнча долбоор** – Борбор Азия, Түштүк Кавказ, Афганистан, Монголия жана Пакистанда документалдык жанрда сүрөт тарткан кабарчыларга арналган, жыл сайын өткөрүлүүчү гранттык окуу программалары.

[www.soros.org](http://www.soros.org)

**Бул колдонмо китеп журналисттерден журналисттер үчүн. Анда эл аралык Би-Би-Си жана Си-Эн-Эн сыяктуу абройлуу маалымат уюмдары менен бирдикте Кыргызстандын түштүгүндө иштеген кабарчылардан алынган пайдалуу кеңештер жана тажрыйбаларынан топтолгон.**

Saferworld зордук-зомбулуктарды алдын алууга жана коопсуздук үчүн кызматташууга күч үрөйт. Биз өкмөттөр, эл аралык уюмдар жана атуулдук коом менен кызматташабыз. Туура саясат жүргүзүүгө, тараптарды колдоо аркылуу оң натыйжага жетишүүгө шыктандырабыз.

Китепти чыгарууга Улуу Британиянын Эл аралык өнүгүү департаменти каржылык колдоо көрсөттү. Китептин мазмуну авторлордун оюн чагылдырат жана Улуу Британиянын Эл аралык өнүгүү департаментинин көз карашын билдирбейт.

Saferworld · The Grayston Centre, 28 Charles Square, London N1 6HT UK  
Phone: +44 (0)20 7324 4646 · Fax: +44 (0)20 7324 4647  
Email: [general@saferworld.org.uk](mailto:general@saferworld.org.uk) · Web: [www.saferworld.org.uk](http://www.saferworld.org.uk)

Registered charity no. 1043843  
A company limited by guarantee no. 3015948



**UKaid**  
from the Department for  
International Development